

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Strategi 2013–2015

Utgitt av:
Utenriksdepartementet
Postboks 8114 Dep. 0032 Oslo

Illustrasjon omslag: Thorbjørn Vagstein
ISBN: 978-82-7177-891-0
Publikasjonskode: E-0902 B

Trykk: Utenriksdepartementets hustrykkeri 12/2012

Matsikkerhet i et klimaperspektiv

I samarbeid med Landbruks- og matdepartementet,
Fiskeri- og kystdepartementet og Miljøverndepartementet

Innholdsfortegnelse

Forord	2
1. Matsikkerhet i et globalt perspektiv.....	5
Økte matvarepriser	6
Sammenhengene mellom klimasatsningene skog, energi og jordbruk.....	6
Bedret tilgang til mat.....	8
Internasjonal handel.....	9
Globalt samarbeid og internasjonale arenaer for matsikkerhet	10
2. Muligheter og utfordringer i det afrikanske landbruket.....	13
Sårbarhet for klimaendringer	13
Kvinner og bedret matsikkerhet i Afrika	14
Økt produksjon i det afrikanske landbruket	15
Endrede dyrkingsmetoder for tilpasning til klimaendringer	17
Betydningen av investeringer	17
Sivilt samfunn.....	19
Bondeorganisasjoner.....	19
Forebygging nødvendig for matsikkerhet	20
Landbruksforskning og utdanning.....	20
3. Fiskeri og akvakultur.....	23
Bærekraftig forvaltning av fiskeressursene	23
Akvakultur i Afrika	24
Klima og forurensning	25
Marin arealforvaltning og kontinentalsokkelinitiativet.....	25
4. Norsk fokus og innsats - økonomiske rammer og tidshorisont.....	27
Vedlegg	31
Forkortelser.....	31

Forord

I 2010 var det nesten en milliard mennesker som ikke fikk dekket sitt grunnleggende ernæringsbehov. Dette er et alvorlig brudd på menneskerettighetene. Det er mange og sammensatte årsaker til underernæring – mangel på rettferdig fordeling av ressurser er blant de viktigste.

Retten til mat er en universell menneskerett. Regjeringens Soria Moria II-erklæring understreker derfor behovet for økt norsk innsats for global matsikkerhet gjennom satsing på klimatilpasset landbruk, fiskeri og akvakultur i utviklingssamarbeidet. Dette er fulgt opp i Stortingsmelding 14 (2010-2011) *Mot en grønnere utvikling*, som beskriver hvordan Norge skal bidra til å fremme grønne utviklingsstrategier. Klima- og skoginitiativet, satsingen på fornybar energi og klimatilpåsning, med hovedvekt på landbruk, er hovedpilarene i den norske innsatsen.

Land som ser klima, energi og landbruk i sammenheng vil både oppnå en mer helhetlig tilnærming til grønn vekst og bedre vilkår for bærekraftig utvikling med nok og trygg mat til alle. Norge vil derfor bidra til å styrke samhandlingen mellom de tre pilarene i land som viser evne til en slik helhetlig tilnærming.

Satsingsområdene i denne strategien er i tråd med anbefalingene fra rapporten *"Klimatilpåsning i utviklingssamarbeidet"*, (Utenriksdepartementet, juni 2010). Strategien følger også opp regjeringens omtale av matsikkerhet og økt satsning på dette i Stortingsmelding 39 (2008-2009), *Klimautfordringene - landbruket en del av*

løsningen og Stortingsmelding 9 (2011-2012) *Landbruks- og matpolitikken*.

Produktiviteten i det afrikanske landbruket er betydelig lavere enn på andre kontinenter. Det bidrar til å opprettholde fattigdom, og til økt sårbarhet for klimændringer. Samtidig er det et stort potensial for økt matproduksjon i Afrika. Økt produksjon av mat bør så langt det er mulig oppnås gjennom lokalt tilpassede tiltak.

Det afrikanske kontinentet er et av de mest sårbare områdene for klimændringer. I enkelte land, særlig i Sahel-regionen, kan produksjonen av mat bli halvert innen 2020 som følge av endringene. Samtidig fører behovet for mat til rydding av nytt jordbruksland. Dette er en viktig årsak til avskoging som bidrar til økte nettutslipp gjennom redusert binding av klimagasser, tap av verdifull biodiversitet, endrede nedbørsmønstre både lokalt og globalt, og svekkede muligheter til å høste av skogens matressurser.

Med denne strategien vil Utenriksdepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet og Miljøverndepartementet fremme økt matproduksjon i et endret klima. Strategien er Norges viktigste svar på utviklingslandenes krav om økt støtte til

Klimatilpasning for perioden 2013-2015. Den er ment å supplere våre utslippsreducerende initiativ: Klima- og skogprosjektet og satsingen på fornybar energi.

Vi vil prioritere økt matproduksjon, særlig gjennom å styrke småskala klimarobust landbruk, samt bygge kompetanse om betydningen av økosystemer for klimarobusthet og tilgang på vann. Vi ønsker å stimulere til et økt næringslivsengasjement og forskning i afrikanske land, og til mindre svinn i matproduksjonen. Vi ønsker videre å fremme småbrukernes rettigheter, samt styrke fiskeri- og akvakultursektoren og de regionale organisasjonenes landbrukssatsing. Dette vil vi gjøre gjennom bilaterale, multilaterale og regionale kanaler, og via sivilt samfunn.

Støtte til utvikling skal komme småskala matprodusenter i Afrika til gode. Et stort antall av disse er kvinner. En styrket stilling for kvinner i landbruket er en forutsetning for økt matsikkerhet, og for en jevnere fordeling av

ressursene. Kvinners rettigheter til eiendom og arv, og deres tilgang til innsatsfaktorer, utdanning og markeder er derfor noe av det viktigste vi kan jobbe med.

Å skaffe nok, trygg og næringsrik mat handler om rettferdig fordeling av ressurser og andre goder til de som er mest sårbare for klimaendringene.

Støtte til klimatilpasning i fattige land er et ansvar også rike land må dele, ikke minst fordi vi deler ansvaret for klimaendringene. Dette fordrer tett samarbeid med nasjonale myndigheter og støtte til deres planer for økt produksjon og matsikkerhet. Det krever også at det globale samarbeidet for å bedre de globale rammebetingelsene for matsikkerhet styrkes.

Arbeidet er allerede i gang. Vi vil takke for alle innspill og bidrag til dette arbeidet og ser frem til en god og konstruktiv dialog med samarbeidspartnerne våre i gjennomføringen av strategien.

Heikki Holmås
Utviklingsminister

Trygve Slagsvold Vedum
Landbruks- og matminister

Lisbeth Berg Hansen
Fiskeri- og kystminister

Bård Vegar Solhjell
Miljøvernminister

1

Matsikkerhet i et globalt perspektiv

Under FNs mat-toppmøte i 1996 ble matsikkerhet definert slik: "når alle mennesker til enhver tid har fysisk og økonomisk tilgang til nok og trygg mat, for et fullgodt kosthold som møter deres ernæringsmessige behov og matvarepreferanser som grunnlag for et aktivt liv med god helse".

Matsikkerhet er en menneskerettighet, nedfelt i FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Denne retten er strategiens bærende prinsipp. I 2009 var det for første gang over en milliard mennesker som led av underernæring og sult. Tallet har senere sunket til litt under en milliard. Verdens evne til å følge opp Konvensjonen om menneskerettighetene ved å sikre trygg mat for alle vil ha avgjørende betydning for fremtidig fred og stabilitet. Dette gjelder særlig for land som preges av stor matusikkerhet.

Verdens befolkning øker. I følge FNs prognoser vil dagens befolkning på syv milliarder vokse til over ni milliarder innen 2050. Den ene nye milliard vil komme i Asia, og den andre i Afrika. Dermed vil den afrikanske befolkning fordobles. For å sikre nok mat til alle, og samtidig ta høyde for klimaendringene, har FNs organisasjon for mat og landbruk (Food and Agricultural Organization of The United Nations, FAO) beregnet at tilgangen på mat må øke betraktelig i samme tidsperiode. Det blir en betydelig global og nasjonal utfordring.

Retten til mat

«Retten til mat» innebærer at myndighetene skal legge til rette for at enkeltmennesker og deres husholdning har mulighet til å sikre seg tilgang til nok og trygg mat. Maten skal også være i tråd med befolkningens kultur og tradisjoner. Retningslinjene til «Retten til mat» er vedtatt av de fleste medlemmer i FN. Retningslinjene gir praktisk veiledning til myndigheter, privat sektor og sivilt samfunn. Hvordan disse retningslinjene følges opp nasjonalt er opp til det enkelte land.

I fremtiden må landbruk, fiskeri og havbruk møte økt etterspørsel etter mat samtidig som knappheten på ressurser for matproduksjon øker. Overforbruk av vann, utarming og forurenning av matjord, overfiske og tap av biologisk mangfold som følge av lite bærekraftige produksjonsmetoder er en stor utfordring for global matsikkerhet, og truer i mange områder særlig fattiges livsgrunnlag. Det er behov for å ta i bruk bedre metoder og en mer helhetlig arealforvaltning for å øke matproduksjonen, gjøre den mer robust mot klimaendringer og samtidig minske presset på naturressursene.

Klimatilpasning er en forutsetning for langsiktig matsikkerhet. Klimaendringene vil, sammen med tap og forringelse av økosystemene, endre vilkårene for produksjon av mat. FNs klimapanel anslår at ekstremvær som tørke, flom, storm og hetebølger vil øke i styrke og hyppighet mange steder i tiårene framover, og havnivået

Ernæring

I tillegg til nok mat er det viktig at maten har tilstrekkelig med næringsstoffer. Dette gjelder spesielt for å sikre barns vekst og utvikling. Ulike næringsstoffer, inkludert vann, er avgjørende for vekst, reproduksjon og god helse. Behovet for å integrere matsikkerhet og klimatilpasning som en del av det globale helsefremmende arbeidet understrekes i Stortingsmelding 11 (2011-2012) *Global helse i utenriks- og utviklingspolitikken*. Norge er en pådriver for styrket fokus på underliggende faktorer for helse, herunder ernæring. Norges viktigste samarbeidspartner på dette området er Verdens helseorganisasjon (World Health Organization, WHO).

vil fortsette å stige. Klimaendringene rammer særlig i områder der matsikkerheten allerede er truet, og der befolkningen er dårligst rustet til å tilpasse seg endrede vekstvilkår. For å kunne møte disse utfordringene må landbruket bli mer robust mot klimaendringer og fattiges tilgang til ressurser for matproduksjon må sikres. Med en økende knapphet på naturressurser blir det særlig viktig å fremme produksjonsmetoder som bedrer utnytting av vann og bevarer naturmangfold og økosystemer.

Økte matvarepriser

De siste årene har både nasjonale og internasjonale matvaremarkeder vært preget av ustabilitet og stigende priser. (Se figur 1.1). Dette skyldes flere faktorer, blant annet feilslåtte avlinger, høye oljepriser, at landbruksarealer i økende grad brukes til andre formål enn matproduksjon (som fremskaffelse av biobrensel), eiendomspekulasjon og økt etterspørsel etter kjøtt og andre ressurskrevende matvarer. Nedgang i fangstvolum som følge av overfiske på enkelte marine arter, gir økte priser på verdensmarkedet.

Det er knyttet stor usikkerhet til den videre utviklingen av matvareprisene. Prisstigningen på mais som fulgte av tørken i USA bekrefter de siste årenes utvikling med økt uro i globale matvaremarkeder. FNs komité for global matsikkerhet (Committee on World Food Security, CFS) påpeker at prissvingninger i matvaremerkene er et sammensatt og vedvarende problem. Sårbarheten for produksjonssvikt, en iboende egenskap i landbrukssektoren, bidrar til dette.

Høye matvarepriser rammer særlig verdens fattige, som bruker store deler av sin inntekt på mat. Selv om også småbrukere tjener på økte matvarepriser, er fattige småbrukere ofte ikke selvforsynte med mat gjennom hele året. Den raskt økende urbaniseringen betyr også at en større del av befolkningen ikke produserer sin egen mat, og fattige mennesker i byene rammes derfor hardt av økte matpriser. På verdensbasis økte andelen som bor i byer fra 29 prosent i 1950 til 50 prosent i 2008. Andelen forventes å øke til 70 prosent på verdensbasis innen 2050, særlig i Afrika og Asia. Økt urbanisering medfører at også bynære landbruksarealer omgjøres til bolig- og industriområder. Det bidrar til økt knapphet på matjord.

Økte matvarepriser har forverret en vedvarende strukturell matkrise globalt. Høye priser på basismatvarer som hvete, mais og ris har utløst matrelatert uro og konflikter. Situasjonen avdekker hvor sårbare fattige land er for internasjonale svingninger i matvarepriser. I kjølvannet av krisen i 2008-2009 har matsikkerhet blitt løftet på den internasjonale agendaen. Bedret matsikkerhet vil avhenge av økte investeringer i landbrukssektoren kombinert med tiltak for å avhjelpe akutt nød og bedre tilgangen på mat på kort sikt.

Sammenhengene mellom klimasatsningene skog, energi og jordbruk

Konkurransen om bruk av jorda til ulike formål er stor og økende. Det er derfor nødvendig å se forvaltningen av arealer i et helhetlig perspektiv for å trygge mat og energisikkerhet både i dag og i fremtiden.

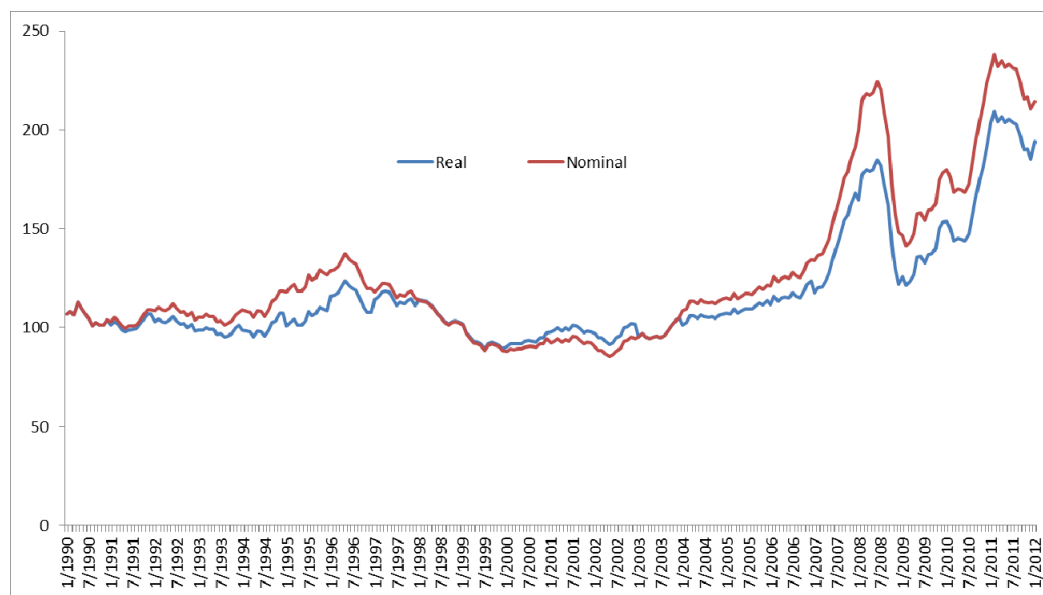
Jordbruket står for en vesentlig del av global avskoging, særlig i Afrika. En hovedårsak er at man ofte har ryddet ny jord for å dekke økt etterspørsel etter mat, slik som gjennom omfattende svibruk i flere samarbeidsland. I andre regioner bidrar industriell plantasje til å redusere skogdekket. Dette har blant annet vært tilfellet i Indonesia. Målet er at Norge gjennom en strategisk innretting av utviklingssamarbeidet skal bidra til et mer bærekraftig landbruk, der en helhetlig arealforvaltning vil kunne ivareta hensynene både til mat- og vannsikkerhet, klima og naturmangfold.

Det er nødvendig med økt vann- og energieffektivitet i det afrikanske landbruket. Produksjon av ren energi, god forvaltning og bevaring av skog og satsing på et klimasmart landbruk, er alle viktige strategier for å lykkes. Dersom tiltak på disse tre områdene sees i sammenheng, stimulerer vi utvikling på en måte som både reduserer utslippene og styrker robustheten mot de klimaendringer som uansett vil komme.

Tilgang til energi er en forutsetning for økt sysselsetting og verdiskapning og dermed bedre

levestandard og utvikling. I tillegg vil økt tilgang til ren energi bidra til bedre helse, som er grunnleggende for utvikling. Det er i dag flere afrikanere som dør på grunn av innendørs luftforurensning enn av mælaria, som er blant infeksjonssykdommene som tar flest liv i Afrika i dag. Innendørs luftforurensning er hovedsakelig forårsaket av matlaging over bål. I mange afrikanske land dekker ved og trekull i dag en vesentlig del av energibehovet, noe som svekker skogdekket rundt landsbyer.

Skogen har et stort potensial som langsiktig inntekts-, energi- og matkilde. Den kan utnyttes langt mer effektivt gjennom bedre areal- og ressursplanlegging. Videre beskytter skogen folk og landbruksarealer mot ekstremvær, mot vann- og vindbasert erosjon og regulerer nedbørmengder lokalt og globalt. Norge er blant bidragsyterne til REDD+ (Reduced Emissions from Deforestation and forest Degradation), en betalingsmekanisme der utviklingsland kompenseres for sin innsats for å redusere avskoging og skogforringelse. Gjennom inntektene fra REDD+ kan lokalbefolkningen begrense klimagassutslipp fra avskoging og jordbruks-

Figur 1.1 Endringer i matvareprisene (1990-2012)
Kilde: Africa Human Development Report 2012

drift, gjøre matproduksjonen mer motstandsdyktig mot fremtidige klimaendringer og øke matproduksjonen gjennom nye investeringer. Dersom det investeres i en produksjonsøkning som sikrer økte inntekter til husholdningene, vil dette kunne styrke lokal matsikkerhet ytterligere.

Bedret tilgang til mat

Totalt sett produseres det i dag nok mat i verden. At mange lider av underernæring er derfor ikke bare et spørsmål om produksjon, men er også relatert til sosiale, politiske og økonomiske forhold som hindrer at mat blir rettferdig fordelt. Det skyldes blant annet grove ulikheter i kjøpekraft, endringer i forbruk og matvaner, og en fortsatt marginalisering av småbrukere i Afrika. Truslene mot matsikkerhet er følgelig sammensatte og knyttet til en rekke politikkområder.

Manglende matsikkerhet er derfor i høy grad både en politisk og en faglig utfordring som vil kreve store investeringer i landbrukssektoren. Verdensbanken har anslått at investeringer i landbrukssektoren er flere ganger mer effektivt for fattigdomsbekjempelse enn investeringer i andre sektorer. Den skaper ofte positive ringvirkninger for øvrig samfunnsutvikling. Kina, India og Vietnam er gode eksempler på dette.

For at økt produktivitet skal kunne bedre matsikkerhet og redusere fattigdom, er det nødvendig med satsninger i hele verdikjeden. Dette gjelder tilgang på vann, gjødsel, jordbruksredskaper, tilpassede såfrø, egnede dyrkningsmetoder og lagringsmuligheter for avlingene. Infrastruktur, prisinformasjon og tilgang til lokale, nasjonale og om mulig internasjonale markeder samt muligheter for kreditt er andre grunnleggende faktorer for landbruksutvikling.

Dersom produksjonen skal kunne øke med opp til 60 prosent frem til 2050 vil det i følge FAOs

beregninger være nødvendig med investeringer i størrelsesorden 1000 milliarder USD. En betydelig del av dette løftet vil måtte komme fra privat sektor. Myndigheters evne til å legge til rette for investeringer, og til å inngå offentlig-privat samarbeid, vil være helt avgjørende. Forutsetninger for at slik samarbeid skal lykkes, er at det gis tilstrekkelig sikkerhet for investert kapital. Også interessene til småbøndene og lokalsamfunnet for øvrig må ivaretas. Dette er særlig viktig når det gjelder kjøp og leie av større landområder. «Landrån», der verken myndighetene eller innbyggerne tjener på salg eller utleie av land, er et reelt problem i mange regioner.

Tap av mat er en stor utfordring. Omlag en tredjedel av all produsert mat blir av flere årsaker aldri konsumert. Det er betydelige økonomiske, miljømessige og fordelingsmessige gevinster å hente i hele verdikjeden ved å begrense dette tapet. I utviklingsland skyldes tapene primært ineffektive høstingsmetoder, mangel på kompetanse og dårlig lagringskapasitet etter høsting (såkalt «post harvest losses»). Svinn kan også knyttes til manglende infrastruktur, utilstrekkelig beskyttelse under transport, dårlig utviklede lokale markeder og lite samsvar mellom tilbud og etterspørsel. I industriland skyldes tapene hovedsakelig kasting av mat av både forhandlere og forbrukere.

Fisk er en verdifull og fornybar ressurs for matsikkerhet og ernæring. En stor del av fisket i utviklingsland utføres av småskalafiskere med enkel teknologi. Deres fangst blir i stor grad foredlet og solgt videre av lokale fiskehandlere. I denne delen av verdikjeden er kvinner ofte i flertall. Småskalafisket spiller en viktig rolle i lokal matvaresikkerhet og lokal sysselsetting. Bærekraftig forvaltning og utnyttelse av marine ressurser bidrar til å sikre disse arbeidsplassene og øke tilgangen på mat.

Ernæring

I tillegg til nok mat er det viktig at maten har tilstrekkelig med næringsstoffer. Dette gjelder spesielt for å sikre barns vekst og utvikling. Ulike næringsstoffer, inkludert vann, er avgjørende for vekst, reproduksjon og god helse. Behovet for å integrere matsikkerhet og klimatilpasning som en del av det globale helsefremmende arbeidet understrekes i Stortingsmelding 11 (2011-2012) Global helse i utenriks- og utviklingspolitikken. Norge er en pådriver for styrket fokus på underliggende faktorer for helse, herunder ernæring. Norges viktigste samarbeidspartner på dette området er Verdens helseorganisasjon (World Health Organization, WHO).

Internasjonal handel

Klimaendringene vil kunne medføre at landene som rammes hardest i perioder blir mer avhengige av handel med mat. I perioden 2002 til 2008 økte verdien av de minst utviklede ländenes import av matvarer fra 9 til 24 milliarder dollar. Samlet utgjør matvareimporten mellom 15-20 prosent av deres totale import. Variasjoner i produksjon er som oftest langt mindre globalt enn lokalt, og internasjonal handel kan derfor være en buffer mot lokale prissvingninger og dermed virke prisstabiliserende. Forutsigbare regler for internasjonal handel er en viktig forutsetning. Slutföring av Doha-runden kan bli et positivt bidrag. Tilslutning til konferansens sluttokument vil kunne innebære avvikling av alle former for eksportsubsidier i tillegg til store reduksjoner i handelsvridende subsidier og tollvern.

Sammenliknet med andre matvarer er fisk i stor grad en internasjonal handelsvare. En tredjedel av den globale produksjonen av sjömat blir eksportert, det vil si at den blir handlet over landegrensene. Av all fisk som handles internasjonalt kommer 56 prosent fra utviklingsland (FAO). Ökt markedsadgang for land i sør vil kunne stimulere til ökt matproduksjon i områder der det er potensiale for dette. Foruten å bidra til matsikkerhet, vil ökt matproduksjon i utviklingsland kunne gi disse landene kjærkomne eksportinntekter.

Eksport av matvarer er en viktig inntektskilde for mange utviklingsland. En forutsetning for at utviklingslandene skal få adgang til andre lands markeder er at de oppfyller internasjonale og

nasjonale standarder på matområdet. I mange tilfeller vil imidlertid ikke det være tilstrekkelig. Mange store handelsoperatörer i industriländene opererer med egne, private standarder som kan stille enda høyere krav til mat enn det som følger av offentlige standarder. Det er derfor viktig å hjelpe utviklingslandene til å bygge opp kunnskap og praktisk erfaring slik at de kan tilfredsstille de kravene deres handelspartnere stiller.

Alle industriland, og mange framvoksende ökonomier, har etablert ordninger som gir preferanser i form av redusert toll til import fra de fattigste ländene og andre utviklingsland (Generalized System of Preferences, GSP). De minst utviklede land har full toll- og kvotefri adgang for sin eksport til en rekke land. Den norske ordningen har nylig vært gjenstand for en omfattende gjennomgang og resultatet ble presentert i statsbudsjettet for 2013.

Erfaringene med ordningen er blandet. Tross noen suksesshistorier, viser det seg i praksis krevende å etablere en omfattende bærekraftig handel mellom utviklingsland og Norge. De største utfordringene er knyttet til forhold i eksportlandene som ikke tilfredsstillende produktionsforhold, tungroddede reguleringer og prosedyrer, ustabil infrastruktur og manglende kompetanse. Det er slike hindringer det handelsrettede utviklingssamarbeidet "Aid for Trade" retter seg mot. Utenriksdepartementet er i gang med å revidere Regjeringens handlingsplan for handelsrettet bistand.

Aid for Trade

Et initiativ i regi av Verdens Handelsorganisasjon (WTO), som har som mål å hjelpe utviklingsland i å utvikle sine handelsegenskaper og infrastruktur som er nødvendig for å kunne få fullt utbytte av WTO sitt handelsregelverk, samt utvide sin handel.

Globalt samarbeid og internasjonale arenaer for matsikkerhet

Matsikkerhet er løftet høyt opp på den internasjonale dagsorden de siste årene, og mange aktører har intensivert sin innsats for økt mattilgang. Matsikkerhet avhenger i stor grad av globalt samarbeid og globale rammebetingelser. Det gjelder blant annet utarbeiding av standarder for bærekraftige investeringer, bedre betingelser for handel med matvarer, en internasjonal såvare- og genressurspolitik, effektiv miljø- og klimapolitikk og økte bevilgninger til forskning. Effektiv koordinering og samordning av den internasjonale innsatsen er sentralt.

FN er en sentral arena for å forsterke det globale samarbeidet om matsikkerhet. FNs komité for global matsikkerhet (CFS) er den sentrale politiske plattformen for global matsikkerhet, retten til mat og ernæring. Komiteen er reformert for å samle de sentrale aktørene som FAO, Verdens matvareprogram (World Food Programme, WFP) og Det internasjonale fondet for jordbruksutvikling (International Fund for Agricultural Development, IFAD), samt de multilaterale finansieringsinstitusjonene. Målsetningen er økt samhandling for å redusere antallet sultende og underernærte i verden.

FAO, WFP og IFAD har komplementære mandater innen arbeidet for matsikkerhet. FAO skal være en hjørnestein i den globale institusjonelle arkitekturen for matsikkerhet. Organisasjonen har et normativt fokus og et faglig ansvar for matsikkerhet og bærekraftig naturressursforvaltning gjennom landbruk, skogforvaltning og fiskeri. IFAD gir lån med gunstige vilkår til land

med stor fattigdom på landsbygda og støtter bondeorganisasjoner. WFPs hovedfokus er nødhjelp i akutte kriser, men har også en viktig rolle innen forebygging av humanitære kriser. WFP har gått over fra å være en organisasjon for matvarehjelp til å fokusere på matsikkerhetsstøtte. Dette innebærer større vekt på ernæring, utdeling av kontanter og kuponger, samt prioritering av lokale innkjøp og forbedret markedstilgang for småbrukere.

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (The Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) og FAO har i år for første gang inkludert sjømat i sin årlige rapport om utsiktene for landbruksnæringen (Agricultural Outlook 2012-2021). Bakgrunnen er en erkjennelse av at sjømat utgjør en viktig del av verdens samlede matproduksjon, og at landbruksprodukter og sjømat i mange sammenhenger er nære substitutter. Introduksjonen av en sjømatkomponent i OECD og FAOs statistikkmodell er et viktig bidrag til en bedre forståelse av samspillet mellom jordbruket og sjømatsektoren, og vil gi et bedre og mer fullstendig grunnlag for kartlegging av den globale ressursituasjonen.

Gjennom internasjonalt forpliktende arbeid i regi av FAO er Norge med på å etablere standarder, regler og planverktøy som er viktige forutsetninger for global matsikkerhet. Alle land har ansvar for å gjennomføre vedtatte internasjonale standarder og handlingsplaner for god plante- og dyrehelse samt bevaring og bærekraftig bruk av genetiske ressurser. Norge vil legge vekt på å sikre oppfyllelse av dette avtaleverket gjennom innsatsen for bedre global matsikkerhet.

Som følge av den økende sårbarheten og uroen i verdens matmarkeder har det kommet flere globale initiativer utenfor FN-systemet som har som mål å bedre matsikkerhet og ernæring. G8-landene lanserte under et møte i 2012 initiativet

"The New Alliance for Food Security and Nutrition" – et internasjonalt offentlig-privat partnerskapstiltak der målsetningen er at verdenssamfunnet skal hjelpe 50 millioner mennesker ut av fattigdom i løpet av det neste tiåret. Dette skal skje gjennom å tilrettelegge for økte utenlandsinvesteringer i det afrikanske landbruket. Verdens økonomiske forum (World Economic Forum, WEF) har også satt fokus på landbruk i utviklingsland ved å samle større internasjonale selskaper rundt satsingen "New Vision for Agriculture".

G-20 har tatt initiativ til opprettelse av Agricultural Market Information System (AMIS). Sekretariatet for AMIS er lagt til FAO. Målet er å øke åpenheten rundt de globale matmarkedene for å bidra til samordning av politikk og tiltak som kan svare på usikkerhet i matmarkedene. AMIS skal også bidra til å styrke samarbeid og dialog mellom de viktigste landene innenfor produksjon, eksport og/eller import av mat.

BRIKS-landene (Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika) har satt landbruk og matsikkerhet på sin dagsorden. Under deres landbruksministermøte i 2011 vedtok landene den første handlingsplanen for landbrukssamarbeid for gruppen som helhet. Handlingsplanen gjelder perioden 2012-2016 og har blant annet satt som mål å utvikle en generell matstrategi for å sikre mattilgang for sårbare grupper samt å bidra til å motvirke klimaendringers innvirkning på matvaresikkerhet og tilpasse landbruket til klimaendringer.

Under Rio +20 møtet i juni 2012 ble det fastslått at matsikkerhet og ernæring er voksende globale utfordringer. Det var enighet om at det er behov for å øke matproduksjonen globalt, men at det må skje på en bærekraftig og klimarobust måte. Tilgang til mat skal sikres gjennom en rettighetstilnærming, forankret i politikken som føres i de respektive land. Erklæringen fra møtet peker på flere viktige områder for

bedret matsikkerhet, herunder forvaltning av jord, vann og økosystemer, genetiske ressurser, forskning og de strukturelle og politiske sidene ved landrettigheter. I erklæringen er også bærekraftig fiskeri og akvakultur, samt viktigheten av å redusere tap av mat, trukket frem som viktige komponenter i arbeidet med matsikkerhet.

Norge signerte i mai 2011 Nagoya-protokollen til konvensjonen for biologisk mangfold, som regulerer tilgang til og utnyttelse av genressurser. Protokollen trer i kraft når minst 50 stater har ratifisert den. Den bygger på likebehandling mellom alle stater (industrialiserte land og utviklingsland) og at alle stater både kan være leverandører og brukere av genetiske ressurser. Den øker rettssikkerheten for både brukere og tilbydere av genressurser. Aichi-målene, de tyve målene som er nedfelt i konvensjonens strategiplan frem mot 2020, skal bidra til å stanse det omfattende tapet av arter og mangfold som truer fattiges høsting av mat i dag og det genetiske grunnlag for matproduksjon i fremtiden. Norge bidrar videre aktivt i det internasjonale samarbeidet for bevaring og bærekraftig bruk av plantegenetiske ressurser i FAOs plântetraktat (ITPGRFA). Traktaten er basert på et multilateralt system for fordeling av godene som disse ressursene genererer, og sikrer lik tilgang til matplantenes genetiske mangfold.

2

Muligheter og utfordringer i det afrikanske landbruket

Sårbarhet for klimaendringer

I følge FNs klimapanel er det afrikanske kontinentet blant de mest sårbare områdene for klimaendringer. Mange afrikanske land har liten kapasitet til å tilpasse seg disse endringene. Det gjelder særlig for land med stor rural fattigdom, der store grupper fattige mangler både ressurser og kunnskap for å kunne tilpasse seg fremtidige klimaendringer. Ettersom hovedinntektskilden på den afrikanske landsbygda er landbruk, er fattige småbrukere blant de verst stilte gruppene. Selv ved små temperaturøkninger forventes en nedgang i produktivitet.

Stadig flere afrikanske land erkjenner at utsiktene til en bærekraftig utvikling fordrer en helhetlig tilnærming til bruken av kontinentets naturressurser. Norge sluttet seg som første vestlige land til "Gaborone-erklæringen". Erklæringen er et Botswana-ledet initiativ som har som formål å øke forståelsen for at god

forvaltning av naturkapital er en nøkkel til økt velferd og bærekraftig utvikling.

En rapport fra FNs utviklingsprogram (United Nations Development Programme, UNDP), "Africa Human Development Report: Towards a Food Secure Future" (2012), fremhever produksjonsøkning hos småbrukere, og da særlig kvinnelige småbrukere, som en av hovednøkklene for matsikkerhet i Afrika. Dette er i tråd med anbefalingene fra «The International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development» (IAASTD), som vektlegger småbrukeres rolle for økt matsikkerhet og en bærekraftig utvikling av landbruket.

Norge støtter TEEB-initiativet, "The economics of ecosystems and biodiversity". Siste rapport, «Water and Wetlands» (2012) dokumenterer verdien av økosystemer i vann og våtmarker. Som Stortingsmelding nr.14 tok opp og som Rio-erklæringen fremholdt, er denne type

The International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development (IAASTD)

IAASTD er en internasjonal innsats initiert av Verdensbanken. Den evaluerte relevansen, kvaliteten og effektiviteten av landbruksrelatert kunnskap, vitenskap og teknologi. Også effektiviteten av ulike institusjonelle ordninger og policyer, både private og offentlige, ble evaluert. Prosjektet sprang ut av en rådgivende prosess som involverte 900 deltagere og 110 land. IAASTD ble lansert som en mellomstatlig prosess, der også FAO, GEF, UNDP, UNESCO, verdensbanken og WHO deltok. Resultatene og konklusjonene av prosjektet ble evaluert og ratifisert under det mellomstatlige møtet som ble avholdt 7.-12. april 2008 i Johannesburg, Sør-Afrika. IAASTD bidrar med verdifull kunnskap som danner et viktig grunnlag for utvikling av nasjonal landbrukspolitikk i mange av våre samarbeidsland, og Norge stiller seg positive til initiativet.

Figur 2.1 Likestilling og l ndrettigheter

Kilde: Africa Human Development report 2012

naturkapital sv ert sentral både for mat- og v nnsikkerhet, katastrofeforebygging og klimatilpasning.

Kvinner og bedret matsikkerhet i Afrika

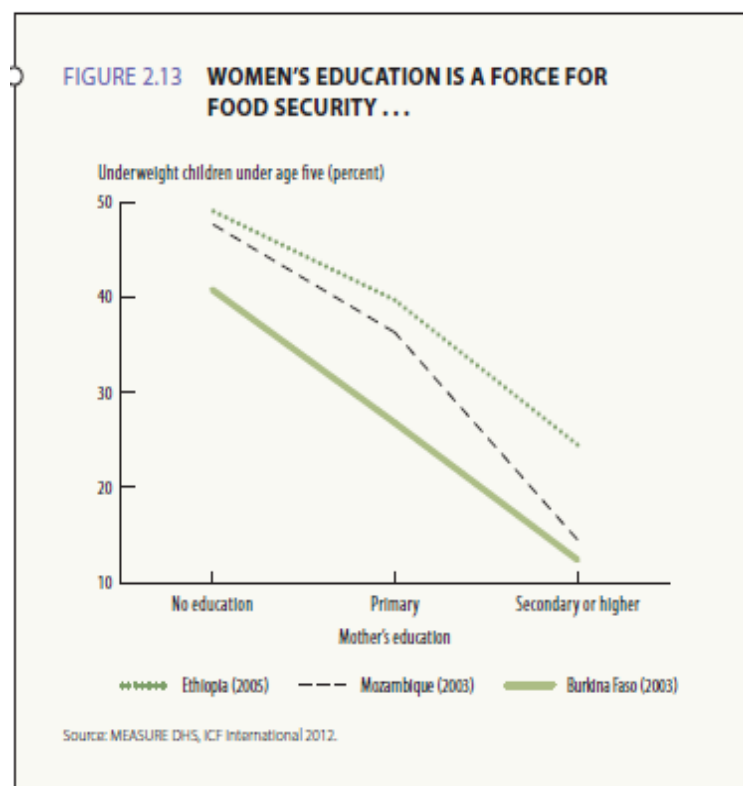
Kvinner utgjør over halvparten av arbeidsstyrken i landbruket i land sør for Sahara, men m ter som småbrukere en rekke hindringer. De har i flere land ikke samme rettigheter og muligheter som menn når det gjelder tilgang på innsatsfaktorer, informasjon, jordbruksveiledning og markeder.

Kvinnens rolle er grunnleggende for matsikkerhet og ernæring. Kvinner er involvert på flere områder, både gjennom   produsere, tilberede og fordele mat i husholdningen, samt skaffe v nn og brensel. Denne virkeligheten tilsier at kvinner kan spille en langt viktigere rolle for matsikkerhet og ernæring enn de gjør i dag, dersom de gis like rettigheter og vilkår som m nnlige bønder.

I store deler av Afrika er situasjonen i dag at kvinner kun får tilgang til jord gjennom giftemål eller gjennom sine m nnlige slektninger. I tillegg kommer etablerte mønstre som gir kvinner mindre kontroll enn menn over inntekter fra landbruksproduksjon.

Kvinnens deltakelse i bondeorganisasjoner og kooperativer kan også hemmes av tradisjonelle kjønnsrollemønstre hvor kvinner ofte marginaliseres med hensyn til penger, m kt og beslutningsmyndighet. På den annen side vil valg av riktig teknologi ha en positiv effekt på kvinnens stilling i landbruket. Kvinneorganisasjoner har en viktig rolle   spille for   støtte opp om og fremme kvinnelige småbrukeres behov.

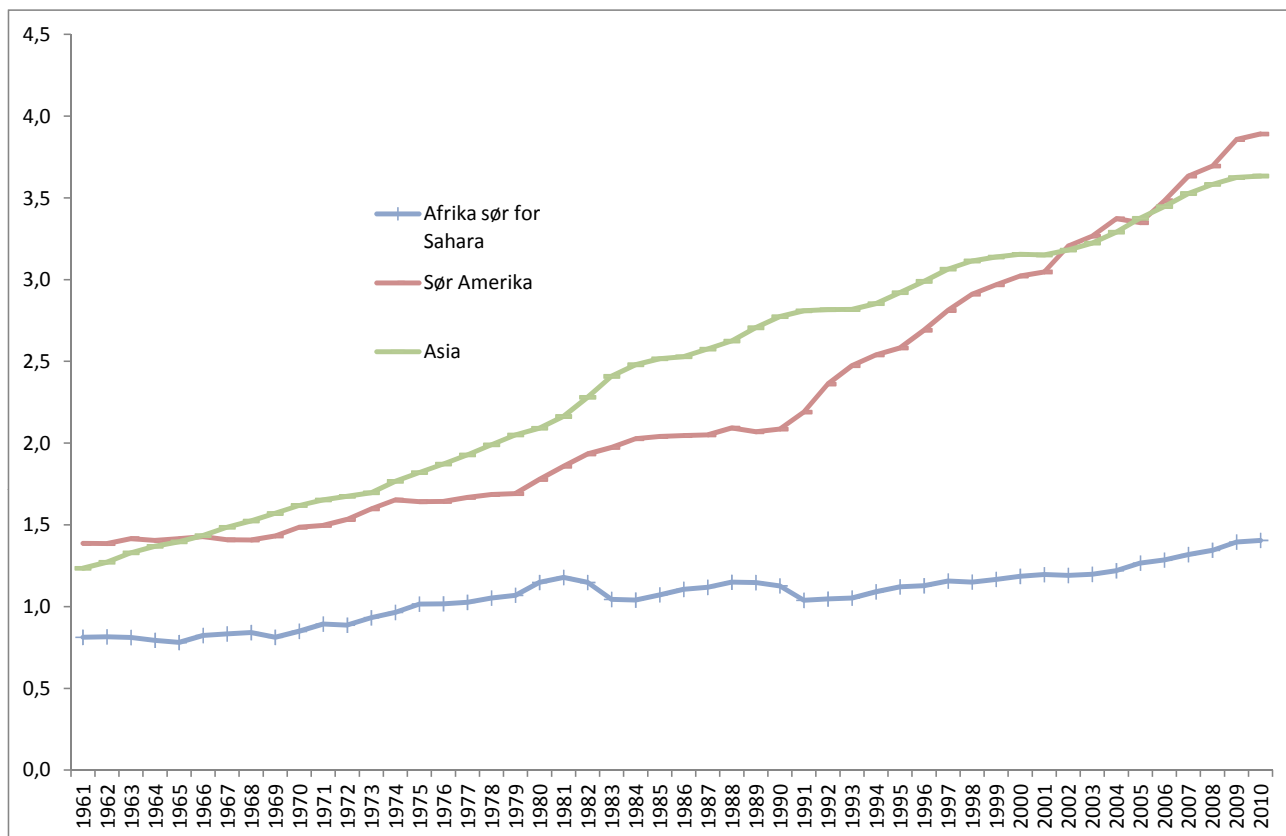
I følge FAO kan lik tilgang til produktive ressurser og like muligheter for kvinner og menn øke avlinger lokalt med opp til 30 prosent. For   kunne lykkes med et klimatilpasset landbruk, som øker produktiviteten og reduserer fattigdom, må kvinner gis reelle rettigheter og

Figur 2.2 Underernæring og kvinnens utdannelse

Kilde: Africa Human Development report 2012

Figur 2.3 Produktivitet i landbruket

Kilde: Africa Human Development report 2012

muligheter. I god landbrukspolitikk må derfor kjønnsdimensjonen være en integrert del.

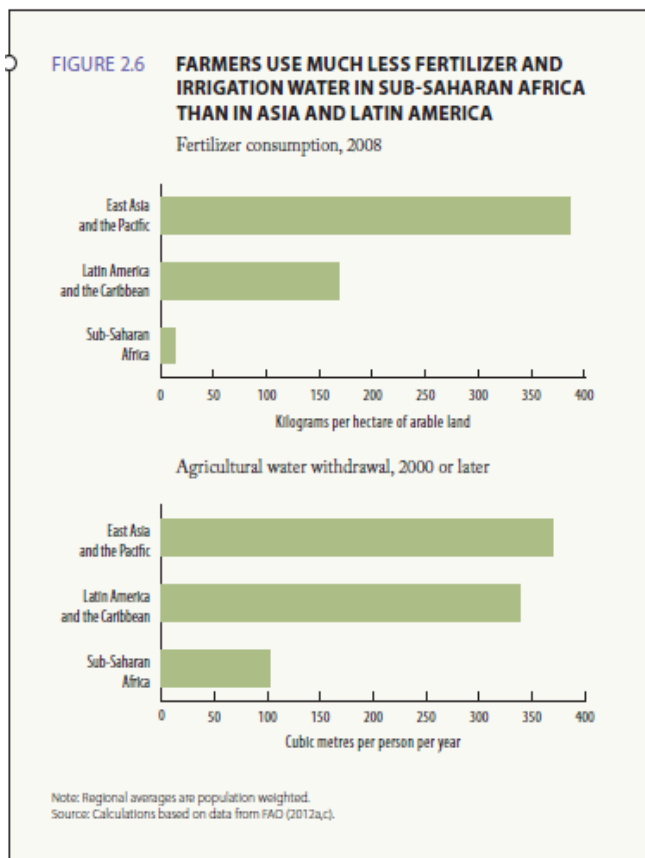
Økt produksjon i det afrikanske landbruket

Som vist i figur 2.3, har kornavlingene pr. arealenhet nesten ikke økt i Afrika de siste 50 årene, mens de er mer enn doblet i Asia og Latin-Amerika i samme periode. En av de viktigste årsakene til dette er at afrikansk landbruk bruker svært lite av viktige innsatsfaktorer som kunstgjødsel og vanningssystemer sammenlignet med andre regioner. Behovet for landbruksreformer som letter tilgangen til produktivetsfremmende innsatsfaktorer er derfor omfattende. (Se fig. 2.4)

Norsk støtte til landbruk i Afrika skal fremme myndighetenes egne strategier. Den Afrikanske Union (AU) har utarbeidet den "Afrikanske handlingsplanen for landbruk" (Comprehensive Africa Agricultural Development Programme,

CAADP). CAADP er et felles rammeverk for de nasjonale landbruksstrategiene. Støtte til iverksettingen i det enkelte land kommer fra regionale afrikanske organisasjoner og internasjonale givere. AU har påpekt at handlingsplanen kan forbedres betraktelig gjennom å styrke klimaperspektivet og kvinneinnettingen. Norge ønsker å samarbeide med AU, og med nasjonalstater og regionale organisasjoner, om utvikling og iverksettelse av planene.

Norge har inngått avtaler med regionale organisasjoner (blant annet NEPAD, COMESA, AGRA og TerrAfrica) om investeringer i klimasmarte landbruksprogrammer i flere land. En forutsetning for disse avtalene er at det enkelte land utarbeider nasjonale rammeverk for økte investeringer i klimasmart landbruk. Rammeverket skal inngå i nasjonale tilpasningsplaner (NAP) og planer for utslippsreduksjon (NAMA), og dermed sikre en samordning av nasjonale

Figur 2.4 Innsatsfaktorer i landbruket
Kilde: Africa Human Development report 2012

klimatiltak. Reduserte utslipp fra landbruket vil kunne utløse midler fra det grønne fondet som er opprettet under Klimakonvensjonen.

Multilaterale organisasjoner som Verdensbanken, IFC, Afrikabanken, FAO og IFAD, samt aktører som Gates Foundation, er i økende grad engasjert i matsikkerhets-tiltak. Norge støtter mange av programmene.

I Tanzania og Mosambik utvikles det nå «landbrukskorridorer» som skal styrke alle leddene i verdikjeden og tiltrekke seg private investeringer. Korridorene er geografiske avgrensede områder med potensial for økt landbruksproduktivitet. I enden av korridoren ligger det en havn, som både skal lette tilgangen til importerte

innsatsvarer og eksporten av ferdige produkter. Gjennom økte investeringer i infrastruktur og kommersielle gårder vil disse korridorene kunne utvikles til å bli økonomiske vekstsentra som også småbrukere kan dra nytte av, gjennom blant annet kontrakts-landbruk, tilgang til markeder og jordbruksfaglig veiledning.

Alliance for Green Revolution in Africa (AGRA)

AGRA er en afrikansk-ledet, frittstående organisasjon, som ble grunnlagt i 2006. AGRAs mål frem til 2020 er å doble inntekten til 20 millioner småbrukere, redusere matusikkerheten med 50prosent i 20 land og sikre at minst 15 land er på vei mot et bærekraftig, klimavennlig grønt landbruk.

New Economic Partnership for African Development (NEPAD)

Det nye økonomiske partnerskapet for Afrikas utvikling er et mellomstatlig samarbeidsprosjekt under den Afrikanske Union (AU). Prosjektet ble initiert i 2001, og har som mål å fremme afrikansk utvikling, vekst og deltakelse i den globale økonomien. Landbruk er blant satsningsområdene, og arbeid på dette feltet skjer innen rammeverket CAADP. Det overordnede målet er å øke produktiviteten i det afrikanske landbruket med 6 prosent hvert år. Bærekraftig land- og vannbruk, private investeringer, markedstilgang, handel med mat og økt satsning på landbruksforskning er blant pilarene.

TerrAfrica

TerrAfrica er en multilateral plattform som ble initiert i 2005. Det overordnede målet er å redusere utarming av land i Afrika sør for Sahara, og satsninger skjer innen rammeverket CAADP. Fremgangsmåten er å identifisere flaskehalsene og bygge samarbeid, for slik å kunne skalere opp støtten til en effektiv og nasjonalt styrt bærekraftig forvaltning av land. Afrikanske myndigheter, Den afrikanske utviklingsbanken (ADB), FAO, IFAD, Verdensbanken og representanter fra sivil samfunn er blant aktørene som er involvert i initiativet.

Landbrukskorridorer i Tanzania og Mosambik

The Southern Agricultural Growth Corridor of Tanzania (SAGCOT) skal fremme økt vekst, økt matproduksjon og grønn revolusjon i landet. Dette er et samarbeid mellom myndigheter, private investorer, givere og småbrukere. Norske Yara har vært en av initiativtakerne til prosjektet. Målet er å legge om landbruksproduksjonen til kommersiell drift i et område som er større enn 350 000 hektar. I dag domineres området av småbrukere som produserer mat til eget forbruk. Målet er å øke deres inntjeningsevne gjennom å bruke dem som underleverandører til den kommersielle driften. Det vil øke markedsadgangen både regionalt og internasjonalt og øke matvaresikkerheten lokalt.

Beira Agricultural Growth Corridor (BAGC) i Mosambik er et offentlig-privat partnerskap som gjennom et fond fremmer private investeringer i landbrukskorridoren. Norge støtter produksjon av soyabønner gjennom å organisere bøndene inn mot markedet.

Endrede dyrkningsmetoder for tilpasning til klimaendringer

Norge har de siste femten årene bidratt til utvikling av teknologi som benyttes i klimarobust landbruk i Afrika og de siste fem årene innenfor klimasmart risproduksjon i Asia. For eksempel har Bioforsk bidratt til utviklingen av klimasmart risproduksjon i India, og samarbeidet utvides nå til Bangladesh og Vietnam. I dag er Zambia og Malawi gode eksempler på en begynnende omlegging av landbruket i Afrika.

Klimarobuste dyrkningsmetoder må kontinuerlig kompletteres med mer klimatilpassede vekster og frø. Dette forutsetter at småbrukere, forskere og foredlere sikres tilgang til jordbruksvekstenes genetiske mangfold gjennom internasjonalt samarbeid. Norges bidrag til Plantetraktaten (ITPGRFA) er et ledd i dette samarbeidet.

Gjennom plantetraktatens fond for godedeling bidrar Norge til å støtte bevaring og videreut-

vikling av viktige tradisjonelle plantesorter lokalt i bondens åker. Plantetraktaten, med det multilaterale systemet og fondet for godedeling, er en sentral forutsetning for det norsk etablerte globale frøhvelvet på Svalbard og for norskstøttede initiativ som Global Crop Diversity Trust og CGIAR.

Betydningen av investeringer

Landbruk er næringsvirksomhet, enten det utføres av småbrukere eller større enheter. Verdikjeden i landbruket går fra småbrukeren på jordet og videre via kommersielle aktører. Dette inkluderer banker (som gir kreditt), grossister og detaljister (som selger innsatsvarer til bøndene, samt kjøper opp og markedsfører deres produkter), næringsmiddelindustri, og landbruksprodusentene selv. En sentral utfordring for å skape landbruksutvikling er behovet for å styrke disse aktørenes evne til å øke verdiskapingen på en bærekraftig måte.

Klimasmart landbruk

Samlebetegnelse for en produksjonsbruksteknologi som samtidig sikrer klimatilpasning, utslippsreduksjon og produktivitetsøkning.

Conservation Agriculture (CA) er et eksempel på klimarobust landbrukspraksis som er basert på redusert jordbearbeiding, kombinert med vekselbruk og bevaring av planterester på jordet. Dette kan kombineres med miljøvennlige driftsformer som redusert bruk av plantevernmidler og økologiske produksjonsmetoder og mer effektiv utnyttelse av mineralgjødsel. Innenfor risdyrking er tilsvarende konkrete teknologiske løsninger knyttet til System of Rice Intensification (SRI). Både CA og SRI utgjør en ny plattform for klimasmart landbruk som dekker de viktigste matplantene i verden.

CFS og retningslinjer for ansvarlig forvaltning av land, fiskeri og skog

CFS vedtok i 2012 de frivillige retningslinjene "On the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of national Food Security". Retningslinjene gir blant annet råd om hvordan investeringer i land, fiskeri og skog kan gjennomføres på en bærekraftig måte, og hvordan landområder kan omfordres slik at de kommer marginaliserte grupper til gode ved at deres rett til mat ivaretas.

IFC Performance Standards on Environmental and Social Sustainability

Det internasjonale finansieringsselskapet (IFC) som er en del av Verdensbanken har utarbeidet en standard «Performance Standards on Environmental and Social Sustainability» for aktører i næringslivet. Standarden gir veiledning om hvordan næringslivsaktører kan identifisere risiko og konsekvenser knyttet til å drive virksomhet på en bærekraftig måte – både med tanke på miljøet og sosialt.

Det er et stort behov for investeringer i det afrikanske landbruket, både innen småskala jordbruk og innen storskala drift. For mange småbønder er bedre vannforsyning eller flomvern helt avgjørende for at de skal kunne fortsette sitt virke under endrede klimatiske forhold. Private investeringer vil måtte spille en betydelig rolle. Mange afrikanske land er dårlig forberedt på å legge til rette for investeringer som fremmer bærekraftig utvikling. Det skyldes blant annet manglende fordelingspolitikk, dårlig styresett og svak regulering av kommersielle landinvesteringer. Dette har mange steder ført til investeringer av en type som gjerne omtales som "landran". Slike investeringer genererer ikke økte inntekter for vertsnaesjonene, og kan medføre svært negative konsekvenser for lokalbefolkningen.

For at storskala landbruk skal bidra til en bærekraftig utvikling må private investeringer følge strenge krav til miljømessig og sosial bærekraft. Samarbeidet innen landbruksutvikling må ha som siktemål å styrke aktørenes evne til å øke verdiskapning som kan bidra til en bærekraftig utvikling. Forvaltning av landressurser er derfor et helt sentralt politisk spørsmål.

Anbefalingene fra CFS knyttet til ansvarlig forvaltning av land, fiskeri og skog (se tekstboks) samt standardene som er utviklet av Det internasjonale finansieringsselskapet (Internasjonal Finance Corporation, IFC) knesetter omforente prinsipper for bærekraftig storskala landbruk. Minst like viktig som internasjonale retningslinjer er imidlertid utvikling og oppfølging av nasjonal lovgivning.

Selv om produktivitetsvekst hos småbrukerne representerer den viktigste nøkkelen til mat-sikkerhet, vil storskala landbruk kunne spille en stadig større rolle i Afrika. For de fleste afrikanske land ligger storskala kommersielt landbruk inne i nasjonale planer for vekst og utvikling. Store prosjekter bidrar til investeringer i vanningsystemer, infrastruktur for lagring, transport og bearbeiding. Prosjektene kan bringe inn ny og forbedret teknologi, bygge ny kompetanse og skape jobber i formell og uformell sektor. De styrker muligheten for koblinger til regionale og internasjonale markeder som også småbrukere kan dra nytte av.

Storskaladrift forutsetter imidlertid tilgang til kapital gjennom offentlige og private investeringer. Gode rammebetingelser må være på

Norfund og landbruk

I 2011 lanserte Norfund en ny strategisk satsning på landbruksinvesteringer i Afrika. Norfund har valgt å konsentrere investeringsaktivitetene i et begrenset antall områder og land. Afrika sør for Sahara og de minst utviklede land (MUL) prioriteres. Det legges stor vekt på at investeringene gjennomføres på en ansvarlig og god måte, og møter internasjonale standarder for miljø, arbeidstakerrettigheter og eierstyring i tråd med anbefalinger fra CFS og IFC. Betydelige ressurser brukes på å følge opp og videreutvikle Norfunds landbrukssatsninger.

Norske sivilt samfunnsaktører

Norske frivillige organisasjoner bidrar i arbeidet med landbruk og matsikkerhet. Organisasjonene jobber med ulike tilnærminger, inkludert organisering av småbrukere, tiltak rettet mot kvinnelige småbrukere i Afrika, produksjonsmetoder, klimarobust landbruk, salg og arbeid med rettigheter. I den senere tid har også kunnskap og forskning på biologisk mangfold og klimaendringer blitt integrert i en del av flere av organisasjonenes arbeid. Organisasjonene er med på å løfte matsikkerhet som tema både i Norge og globalt. Norske aktører jobber også med relevante rettighetstemaer, ikke minst retten til mat og land.

plass for at et land skal tiltrekke seg investeringer i landbruket. Sentrale elementer er forutsigbare betingelser, reguleringer som muliggjør avkastning på investert kapital, samt et skattesystem som stimulerer til økt produktivitet. Uten klart definerte landrettigheter har både store og små brukere svakere insitamenter for å investere i produktivitetsfremmende teknologi. Reformen kan derfor være nødvendige for å sikre økt matproduksjon gjennom produktivtvekst. De kan også utløse konstruktiv samhandling mellom småbrukere og storskala næringsutvikling.

Sivilt samfunn

Et sterkt, fritt og lokalt organisert sivil samfunn er en nødvendig forutsetning for økt matsikkerhet. Det har sammen med media en rekke pådriver- og kontrollfunksjoner overfor myndigheter og private aktører. Sivilsamfunnsorganisasjonenes rolle som pådriver for offentlige tjenester og lovverk er særlig viktig innenfor landbruk og matsikkerhet. I tillegg er det sivile samfunn leverandører av tjenester både i påvente av, og som en komplimenterende aktør til, offentlige satsninger samt regionale og globale beslutningsprosesser.

Norske frivillige organisasjoner har arbeidet med landbruksutvikling i en rekke land i mer enn 30 år, og har oppnådd mange gode resultater. De besitter viktig kunnskap, nettverk og erfaringer som også vil bli utnyttet i årene som kommer. Samarbeidet med disse organisasjonene, og i økende grad deres partnerorganisasjoner i sør, er et viktig element i Regjerings satsing på matsikkerhet.

Bondeorganisasjoner

Bondeorganisasjoner spiller en viktig rolle som bøndernes lokale stemme ovenfor myndigheter og givere, men også for å spre kunnskap om lokalt tilpassede dyrkningsmetoder og andre landbruksfaglige spørsmål. Samarbeid med disse organisasjonene generelt og med ungdomsgrupper spesielt, er nødvendig for at programmene skal være relevante, kostnads-effektive og bærekraftige. For at bondeorganisasjoner skal kunne bidra i denne retningen må de imidlertid ha politisk handlingsrom for å fremme endringer. Støtte til bondeorganisasjonenes arbeid for bedre rammevilkår er derfor helt sentralt i arbeidet med å utvikle og å legge om til et klimasmart landbruk.

Etablering av bondeide organisasjoner for samarbeid om innkjøp av innsatsvarer og/eller salg

"Les Nigeriens nourrissent les Nigeriens"

(3N-programmet)

Nigers myndigheter er i ferd med å gjennomføre et ambisiøst utviklingsprogram, NNN-programmet ("Les Nigeriens nourrissent les Nigeriens"). Det har en budsjetttramme på 2 milliarder USD og vestlige givere deltar i finansieringen. Målsetningen er at man i samarbeid med FN og frivillige organisasjoner skal finne langsiktige løsninger på gjentatte kriser. Det er et stort potensiale for å produsere mer mat i Niger og for å få den distribuert til de som trenger det. Myndighetene viser vilje og evne til å implementere NNN og har tatt tak i spørsmål som familieplanlegging, utdanning og helse for kvinner som følge av høy befolkningsvekst og høy dødelighet blant mødre. Programmet kan bli en viktig portal for det langsiktige arbeidet med å øke matsikkerheten i Niger.

av produksjonen, vil være med på å styrke bondens stilling i markedet og dermed også inntektsmulighetene. Småbrukere som står alene vil stå svakt i markedet, og samvirkeorganisasjoner kan sikre omsetningen av landbruksvarer til fordel for både bonden og forbrukeren.

Forebygging nødvendig for matsikkerhet

Sahel-beltet preges av en kronisk matkrise som følge av fattigdom, befolkningsvekst, klimaendringer, krig og konflikt. Befolkningen kjennetegnes av en blanding av småbrukere og nomader som er avhengige av å høste matvarer fra naturen, og ikke bare fra landbruket. Det er derfor en kontinuerlig kamp om knappe naturressurser. Tørke og sviktende avlinger rammer stadig oftere som følge av klimaendringer. Konflikter og politiske kriser i mange av landene i dette området forsterker effektene av matkrisen ikke minst fordi de tradisjonelle overlevelsesstrategiene som f.eks. migrasjon, forhindres av konfliktene. I tillegg fører krisene til flyktningstrømmer og retur av gjestearbeidere fra konfliktområder tilbake til allerede hardt pressede lokalsamfunn. Humanitær bistand alene kan ikke møte de ekstraordinære behovene for økt innsats for matsikkerhet som følger av slike sammensatte matkriser.

Landene i Sahel kjennetegnes av en blanding av småbrukere og nomader. Det sosiale sikkerhetsnettet er svakt, og spesielt kritisk er mangelen på helsetjenester. Sult og underernæring er blitt en normalt tilstand for eksempel i Niger, og andelen som er rammet stiger raskt til over 15 prosent i kriseår. Det er en følge av en kombinasjon av faktorer som fattigdom, befolkningsvekst, økt konkurranse om ressurser og krig og konflikt.

Norsk støtte til de mest utsatte regionene i Afrika har ofte vært i form av kostbar humanitær bistand først etter at krisen har inntruffet. Bedret matsikkerhet i disse områdene avhenger

imidlertid av en helhetlig og forebyggende innsats for å avhjelpe akutt nød gjennom bedre sosiale sikkerhetsnett og landbruksutvikling.

På Afrikas horn og i Sahel støtter Norge i dag matsikkerhetstiltak gjennom WFP, FAO og norske og internasjonale humanitære organisasjoner. Tiltak for oppsamling av vann i våte perioder har bidratt til å sikre avlinger i tørre perioder. Norge støtter også oppbygging av vær- og klimavarslingstjenester spesielt for landbrukssektoren i Afrika, blant annet i Sahel-regionen, gjennom Den meteorologiske verdensorganisasjon (WMO).

I Mali har et samarbeid mellom Noragric, FNs miljøprogram (United Nations Environmental Programme, UNEP) og maliske myndigheter bidratt til å styrke matsikkerheten i landet. Krisen som oppsto i Mali våren 2012 etter kuppet mot presidenten, koblet til krisen i nordlige Mali, satte en midlertidig stans for samarbeidet, men Norge håper å kunne gjenoppta dette så snart den politiske situasjonen i Mali tillater det.

Landbruksforskning og utdanning

Tiltak for å møte klimautfordringene må være kunnskapsbaserte. Norge har i mange år støttet landbruksutdanning i blant annet Tanzania, Malawi og Etiopia, og bidrar nå også til utvikling av Sør-Sudans kompetanse på dette området. Norge vil også gi støtte til landbruksforskning gjennom NORHED, et nytt program for å støtte oppbygging av kapasitet for høyere utdanning og forskning i Sør. NORHED vil ha et eget programområde for miljø og klima der landbruk og grønn vekst inngår. Her vil det være muligheter for å utvikle sør-sør samarbeid. Norge har gjennom lang tid støttet den rådgivende gruppen for internasjonal landbruksforskning (CGIAR) og Global Crop Diversity Trust (GCDDT). Dette gir et godt grunnlag for kunnskapsutvikling og kapasitetsutvikling.

En hovedutfordring er imidlertid å sikre midler til anvendt forskning som er direkte nyttig for småbrukere. Dette krever en bedre samordning av klimaforskningen mellom internasjonale forskningsinstitusjoner, nasjonale forskningsmiljøer og praktikere. En stor andel av den anvendte landbruksforskningen skjer også i privat regi, hos multinasjonale landbruksrelaterte selskaper (Monsanto, Unilever, Yara m.fl.). Et fruktbart samarbeid mellom de private og offentlige forskningsinstitusjoner i afrikanske land og de internasjonale instituttene under CGIAR vil øke forskningens gjennomslagskraft. Det er også viktig at afrikanske land får tilgang til klimasmart teknologi allerede utviklet i blant annet Brasil og i Asia for korn- og risproduksjon. Det er viktig at kunnskaps- og teknologioverføring tilpasses lokale forhold og behov. Det brasilianske forskningsinstituttet EMBRAPA (Empresa Brasileira de Pesquisa Agropecuária, EMBRAPA) har betydelig kunnskap om klimarobust landbruk som er relevant for Afrika.

Klimaendringene vil ha ulike konsekvenser for landbruket i ulike områder. Det er derfor viktig med steds spesifikk klimainformasjon for planlegging av et klimatilpasset landbruk. Klimainformasjonen er særlig mangelfull for de mest sårbare områdene i verden. Den meteorologiske verdensorganisasjon bidrar til å styrke klima- og værinformasjon i Afrika. Her inngår varslingsystemer som en del av forebygging av naturkatastrofer.

3

Fiskeri og akvakultur

Deklarasjonen fra Rio+20 slår fast at fiskeri og akvakultur vil spille en viktig rolle i arbeidet med global matsikkerhet. Fisk er en verdifull fornybar ressurs som bidrar til matsikkerhet og bedre ernæring. I arbeidet med å sikre nok mat til en voksende verdensbefolkning, vil økt produksjon av fisk, skalldyr og bløtdyr stå sentralt. Bærekraftig forvaltning av verdens fiskeresurser er en forutsetning for denne utviklingen.

Norge har god kompetanse på hele verdikjeden, og kan gjennom rådgivning bidra til å gjøre fiskeri og oppdrett til en viktig vekstfaktor. Samarbeid med Norge om ressurs- og fiskeriforvaltning, inkludert fiskerioppsyn i regi av en kompetent og velutrustet kystvaktjeneste, er etterspurt av utviklingsland. Det samme gjelder kompetanseoverføring til akvakultur. Tilgang på kapital er ofte en sterkt begrensende faktor for næringsutvikling. Det gjelder ikke minst for oppdrettsnæringen i utviklingsland.

Bærekraftig forvaltning av fiskeressursene

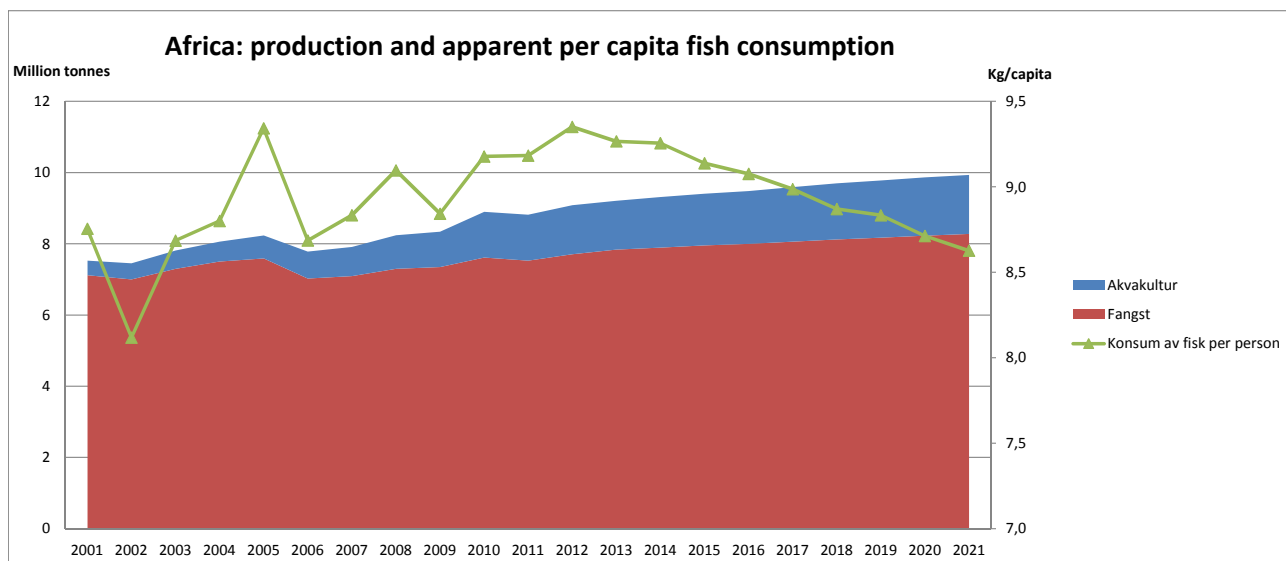
Deler av verdens marine ressurser blir ikke høstet på optimalt eller bærekraftig vis. I følge FAO kan 13 prosent av verdens fiskebestander utnyttes mer, 57 prosent er fullt utnyttet, mens 30 prosent er overutnyttet eller under gjenoppbygging.

Ulovlig, uregulert og urapportert fiske (UUU-fiske) svekker ressursgrunnlaget og begrenser fattiges tilgang til inntekt og mat. Det er beregnet at UUU-fiske fører til et årlig tap i Afrika sør for Sahara på omkring USD 1 milliard. Like viktig som verdien av den ulovlige fangsten er de langsiktige negative konsekvensene denne virksomheten har for bærekraftig ressursutnyttning, lokalt næringsliv og utvikling i de kystsamfunnene som blir berørt. Tiltak må rettes inn mot så vel kommersielle fartøyer som bevisst spekulerer i svak overvåkingskapasitet, som lokale fiskere som benytter ulovlig redskap og opererer i et antall som svekker ressursgrunnlaget.

Forsvarlig fiskeriforvaltning i Namibia

I perioden 1990–2005 samarbeidet norske og namibiske myndigheter for å styrke Namibias fiskeriforvaltning. Norge bistod i utviklingen av landets fiskerilovgivning, fiskeri- og ressursovervåking, kontroll, opplæring, forskning, institusjonsutvikling og forvaltningsstøtte.

Arbeidet bidro blant annet til at noen av de fattigste samfunnene i Namibia fikk sikret rettigheter og tilgang til ressurser. I tillegg resulterte det i at Namibias fiskeriforvaltning ble moderne og av høy kvalitet: Både FAO og WWF har rangert Namibia blant verdens beste fiskeri- og havressursforvaltere, og styresmaktene har høstet internasjonal anerkjennelse for sitt arbeid med bærekraftig fiskeriforvaltning.

Figur 3.1 Produksjon og konsum av fisk i Afrika

Kilde: OECD-FAO Agricultural Outlook 2012-2021

Dersom Afrikas fiskerier blir bærekraftig forvaltet, vil de kunne spille en viktig rolle i arbeidet med å møte behovet for trygg og sunn mat til en økende befolkning.

Det største enkelttiltaket innen fiskeriforvaltning er i dag EAF Nansenprogrammet (Ecosystem Approach to Fisheries Management), som gjennomføres av FAO i samarbeid med 32 land i Afrika, med flere regionale organisasjoner, og med faglig bistand fra Havforskningsinstituttet i Norge.

I følge FAO (2010) bidrar verdens småskalafiskerier, som sysselsetter mer enn 90 prosent av verdens fiskere, med over halvparten av global fangst. Nesten hele denne fangsten går til menneskelig konsum. Småskalasektoren er dermed fiskerienes hovedbidragsyter til sysselsetting, inntekter og leveranser av rimelig matfisk til de fattigste befolkningsgruppene i de fleste utviklingsland. Arbeidet som er igangsatt i FAO for å utvikle retningslinjer for å sikre bærekraftig småskalafiske er derfor et viktig arbeid som Norge støtter.

Akvakultur i Afrika

Konsum av fisk per kapita i Afrika har sunket fra 8,8 til 7 kilo de siste tyve år, mens konsumet i verden for øvrig har økt til 18,6 kilo (2010). Foruten å ha en ernæringsmessig verdi, har konsum av sjømat en rekke positive effekter. Kombinasjonen av mineraler, vitaminer og flerumettede fettsyrer gjør fiskeprotein til et særlig gunstig bidrag til et sunt og næringsrikt kosthold. Ikke minst er det påvist at konsum av sjømat har positive effekter for barns utvikling. Det er derfor viktig at sjømatkonsumet i Afrika kommer opp på nivå med resten av verden.

Afrika har et stort potensial for utvikling av akvakulturproduksjon. Til tross for Afrikas store hav - og vannressurser, kommer bare 2,2 prosent av verdens totale akvakulturproduksjon fra Afrika. Av dette kommer 81 prosent fra Egypt alene. Utvikling av akvakultur i Afrika vil bidra positivt til Afrikas produksjon av marine proteiner. Dette vil fremme en sårt tiltrengt økonomisk utvikling, i tillegg til å øke konsumet av fisk i Afrika.

Klima og forurensning

Klimaendringer i form av mer ekstremvær, havforsuring og endringer i vann- og havtemperaturer kan påvirke fiskeri- og akvakultursektoren i Afrika. Klimatilpasninger vil være viktig slik at utviklingen innenfor disse sektorene også tar høyde for endrede rammer for virksomheten. For eksempel må etablering av akvakultur i større grad ta hensyn til risiko for rømming og smittespredning. Endrede vandringsmønstre for fiskebestander som følge av klimaendringer vil kunne påvirke de nasjonale fiskeriene.

Landene i Afrika har et svakt utbygget system for å fange opp og overvåke forurensning. Særlig i Vest-Afrika, hvor det foregår økt utvinning av olje og mineraler, vil det kunne være uidentifiserte forurensningskilder som har stor innvirkning på miljøet i havet. Monitorering av situasjonen ved hjelp av prøvetaking og analyse vil kunne gjennomføres i samarbeid med andre fiskeri-relaterte prosjekter, som for eksempel EAF Nansenprogrammet.

Marin arealforvaltning og kontinentalsokkelinitiativet

Etter FNs havrettskonvensjon kan en kyststats kontinentalsokkel utvides til å dekke områder utover 200 nautiske mil, etter fremlegg av tekniske og vitenskapelige data for Kontinentalsokkelkommisjonen i New York. Mange utviklingsland har utfordringer med å utarbeide slike fremlegg. Dette var bakgrunnen for det norske kontinentalsokkelinitiativet i 2008 som har som mål å sikre afrikanske kyststater adgang til naturressurser i overensstemmelse med havrettskonvensjonens bestemmelser. Dette vil være et viktig bidrag til økonomisk og sosial framgang i de landene det gjelder.

Innenfor fiskeri- og akvakultur er det konkurranse om arealene. Norge har lang erfaring med arealforvaltning til havs og sameksistens mellom ulike sektorer. Dette er kompetanse mange utviklingsland etterspør. Kompetansen har overføringsverdi til ferskvann, som i store deler av Afrika er en knapp ressurs. En helhetlig vannforvaltning er viktig for å sikre bærekraftig innlandsfiske og akvakultur i ferskvann.

Stockphoto: Claudia Dewald

4

Norsk fokus og innsats - økonomiske rammer og tidshorisont

Oppfølging av strategien vil bli innarbeidet i Utenriksdepartementets virksomhetsplaner og i tildelingsbrev til Noråd og ambassadene. Regjeringen vil komme tilbake til prioriteringer og dreining i bistanden i forbindelse med de årlige budsjettframleggene. Det vil bli utarbeidet en årlig statusrapport om gjennomføring av strategien, basert på rapportering fra stasjonene i samarbeid med medvirkende nasjonale myndigheter og partnerorganisasjoner. Noråd vil kunne bistå i dette arbeidet.

Oppfølgingen av strategien er todelt:

1) Norge skal fremme matsikkerhet i et klimaperspektiv i ulike internasjonale sammenhenger og være en pådriver for å styrke den globale institusjonelle arkitekturen for matsikkerhet

Matsikkerhet, herunder produktivitetsøkninger innen landbruk, fiskeri og akvakultur og bevaring av økosystemer, er en av hovedprioriteringene i norsk utviklingspolitikk. Norge skal i større grad engasjere seg i diskusjonen om matsikkerhet i FN-systemet, i internasjonale finansinstitusjoner og med både tradisjonelle og nye partnere, for å sikre at globale prioriteringer, retningslinjer og rammebetingelser styrker arbeidet for matsikkerhet og retten til

mat på nasjonalt og lokalt nivå. Å trygge den langsiktige tilgangen på mat fordrer en bred tilnærming der klima, miljø, helhetlig forvaltning av naturressurser, produksjonsmessige forhold og rettigheter er sentrale vilkår.

Norge skal målbære krav om formelle og reelle rettigheter til småskala matprodusenter og spesielt kvinner. Norge skal særlig støtte småbrukeres og småskalafiskeres muligheter til klimatilpåsning og bærekraftig forvaltning. Hele verdikjeden må sees i sammenheng. Småbrukeres tilgang på tilpassede såfrø, innsatsfaktorer og kreditter, utdanning og tilknytning til godt fungerende markeder er sentralt. Samtidig må svinn og tap av mat i verdikjeden reduseres. Tilgang til mat avhenger både av at det er nok mat på markedet, og av folks kjøpekraft.

Norge skal også være pådriver for en mer bærekraftig nasjonal og lokal forvaltning av naturressurser på land og i havet.

2) Den norske bistanden til landbruk, fiskeri og akvakultur skal økes

Norsk støtte til matsikkerhet skal økes med NOK 500 millioner over en treårsperiode (2013-2015). Tiltakene som støttes skal oppfylle de kvalitetskrav som gjelder for all bistand, både

knyttet til resultatoppnåelse og god forvaltning. For 2013 vil økning være i underkant av 200 millioner kroner fordelt på ulike budsjettposter, der rundt 50 prosent av støtten vil gå til bilateralt samarbeid og resterende til multilaterale organisasjoner. Økningen for 2014-2015 skal tas innenfor eksisterende budsjetttrammer.

Bistand til enkeltland

a) Synergi mellom skog-, energi- og landbruks-satsingen

I Etiopia, Mosambik og Tanzania skal landbruksinnsatsen sees i sammenheng med klimå- og skoginitiativet og energisatsingen. Satsingen vil dermed styrke landenes evne til helhetlig arealforvaltning. Det er et mål at landene klarer å øke matproduksjonen uten samtidig å øke avskogingen. Bedre dyrkingsmetoder og god markedstilgang er blant nøklene til å lykkes med denne målsetningen. I Tanzania vil tiltak innen landbrukskorridoren (SAGCOT) bli prioritert. I Mosambik kan det være aktuelt med støtte til landbrukskorridoren i Beira. I korridorene skal det også legges til rette for et utvidet offentlig-privat samarbeid, blant annet med Yara. I Etiopia vil hovedvekten av satsningen dreie seg om å understøtte myndighetenes egen strategi for en grønnere utvikling. Det legges opp til et samarbeid med flere ulike aktører som sivilsamsfunnsorganisasjoner, universitetssamarbeid, bilaterale og multilaterale partnere.

b) Økt innsats for klimarobust landbruk

Støtten til klimarobust landbruk i **Zambia og Malawi** skal økes. Eksisterende programmer fremmer produksjonsmetoder som reduserer effekter av klimavariasjon og erosjon, og som også øker avlingene. Dette gjøres gjennom velprøvde tiltak rettet mot småbrukere, særlig kvinner. Programmene inkluderer opplæring, tilgang til innsatsvarer, foredling av produktene og bedre markedstilgang.

c) Forebygging av sultkatastrofer i tørkeområder

Matkrisen i Sahelbeltet forsterkes av voldelige konflikter med påfølgende flyktingestrømmer. Dette begrenser tilgangen til mat og til landområder som kan brukes til matproduksjon. I første rekke vil Norge støtte programmet «Les Nigériens nourissent les Nigériens» (3N) i **Niger** med 30 millioner for 2013. Pengene kanaliseres gjennom øremerkede midler til WFP. Norge inngikk høsten 2012 en fireårig avtale med WFP som gir organisasjonen økt forutsigbarhet og samtidig sikrer Norge bedre muligheter for oppfølging gjennom årlige bilaterale møter. Så snart den politiske situasjonen tillater det, vil samarbeidet med Mali bli vurdert gjenopptatt. Arbeidet med å forbygge matvarekriser på Afrikas Horn vil fortsette gjennom humanitære kanaler.

d) Fiskeri og akvakultur

Norsk bidrag til oppbygging av bærekraftig fiskeri og akvakulturforvaltning styrkes. Norge har god kompetanse på hele verdikjeden, og kan gjennom faglig rådgivning og samarbeid bidra til at fisk blir en enda viktigere kilde til mat. Bistand til fiskeriforvaltning og -overvåking vil øke utnyttelsen av ressursene og skape grunnlag for næringsvirksomhet og økt tilgang på mat.

Videreføring av samarbeidet med Namibia knyttet til støtte til revisjon av landets fiskerilovgivning, samt prosjekter under den bilaterale avtalen med Angola vil bli vurdert. Det langsiktige samarbeidet med Mosambik, herunder utviklingen av landets akvakulturnæring, styrkes og gis en mer kommersiell innretning når det institusjonelle rammeverket er på plass.

Norge vil i samarbeid med internasjonale organisasjoner styrke innsatsen mot ulovlig, uregulert og uregistrert (UUU)-fiske i Afrika og bidra til en mer bærekraftig fiskeriforvaltning i et matsikkerhetsperspektiv. Det kan i denne

sammenhengen være aktuelt med tiltak i land i Vest-Afrika som har signert avtalen om kontinentalsokkelinitiativet. Norge vil videre i samarbeid med FAO bidra til at arbeidet med «Guidelines for Sustainable Small Scale Fisheries Development» slutføres, og at disse retningslinjene settes i verk.

Et samarbeid med FAO om et program for å understøtte oppbyggingen av akvakultur i landene sør for Sahara vil bli vurdert. Programmet vil ha som mål å legge til rette for økonomisk og miljømessig bærekraftig akvakulturnæring, basert på en økosystembasert tilnærming.

Norge vil styrke innsatsen innen fiskeri og akvakultur, primært gjennom EAF Nansen programmet for kartlegging av marine ressurser. Vi vil også bidra til implementering av økosystembasert fiskeriforvaltning i utviklingsland, med økt fokus på klimaendringer og hvordan disse påvirker marine ressurser.

Norge vil vurdere støtte til et program for å overvåke fremmedstoffer i fisk fra fiskeriene i Vest-Afrika. Et prosjekt med prøvetaking og analyse kan gjennomføres i samarbeid med EAF Nansenprogrammet.

e) Næringsutvikling

Norsk støtte til enkeltland vil primært søke å fremme offentlig-privat samarbeid og stimulere til private investeringer blant annet gjennom støtte til verdikjedeprogrammer. Det betyr en videreføring av strategisk samarbeid med norsk og afrikansk næringsliv blant annet basert på norske næringslivsordninger i utvalgte afrikanske land.

Norge skal i økt grad bidra til at utviklingsland produserer trygg mat som kan selges nasjonalt og på verdensmarkedet. Dette innebærer blant annet støtte til at matvarene oppfyller kravene i SPS-avtalen, dvs. standarder utarbeidet av Codex Alimentarius, OIE og IPPC, men også i

økende grad i samsvar med kravene til store internasjonale handelsoperatører (private standarder). Dette forutsetter også god dyre- og plantehelse.

Regionalt samarbeid

Samarbeidet med land i Afrika vil bli styrket gjennom økt støtte til regionale organisasjoner og initiativer. Det vil innebære opptrapping av støtte til AU/NEPAD og regionale afrikanske organisasjoner. Det er særlig aktuelt å styrke CAADPs klima- og kvinneretting og utvikling og iverksetting av nasjonale planer i tråd med dette. Det er også aktuelt å stimulere til kyststatssamarbeid slik at land med tilgrensende økonomiske soner kan samarbeide mer effektivt i bekjempelse av UUU-fiske.

Samarbeidet med TerraAfrica (koordinert av NEPAD) for å styrke bærekraftig jordforvaltning skal trappes opp. En videreføring av samarbeidet med AGRA skal ha som mål å fremme klimasmarte landbruksprogrammer i utvalgte land. På forskningsområdet skal støtten til CGIAR videreføres, og muligheten for å styrke et sør-sør-samarbeid mellom EMBRAPA og den afrikanske landbruksstrategien (CAADP) skal utredes. Norge vurderer videre å finansiere et sør-sør samarbeid mellom EMBRAPA og særlig portugisisktalende afrikanske land. Et tilsvarende sør-sør forskningssamarbeid mellom land i Asia og Afrika om Sustainable Rice Intensification (SRI), der Bioforsk har en sentral rolle, skal også utredes.

Multilateralt samarbeid

Norge skal bidra finansielt til det globale mat sikkerhetsarbeidet, først og fremst gjennom FN ved WFP, FAO og IFAD, men også gjennom et økt samarbeid med andre multilaterale aktører som Verdensbanken, IFC og Afrikabanken. Her skal en særlig prioritere å styrke pågående arbeid med klimatilpasning og arbeidet med å øke kvinners innflytelse og medbestemmelse i primærnæringene, herunder kvinners tilgang

til produksjonsmidler. Det er inngått et samarbeid mellom UN Women, FAO, WFP og IFAD som Norge vil vurdere å støtte. Det pågående samarbeidet med FAO skal videreføres og styrkes. Med dette skal Norge bidra til det langsiktige arbeidet FAO gjør innen kapasitetsoppbygging og normutvikling, herunder arbeidet med å redusere tap av mat langs hele verdikjeden, forebygging av plante og dyresykdommer og økt innsats for genetiske ressurser. Dette vil innebære vurdering av støtte til småskala matprodusenter i utviklingsland i deres arbeid med vern og bærekraftig bruk av genetiske ressurser for mat og landbruk, herunder bidrag til den Internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser.

Norge vil i samarbeid med FAO, og i tråd med retningslinjene for bærekraftig utvikling av småskalafiske, styrke innsatsen for å bedre vilkårene for småskalafiskere. Også arbeidet for å bedre kvinners plass i verdikjeden vil bli styrket. Norge vil fortsette den brede innsatsen for å oppfylle de såkalte Aichi-målene under Konvensjonen om biologisk mangfold.

Sivilt samfunn

Strategien skal bidra til å styrke afrikanske bondeorganisasjoners involvering i klimarobust landbruk. Sivilt samfunnsorganisasjoner vil også være viktige partnere i å styrke småskala matprodusenter og spesielt kvinners formelle og reelle rettigheter. Norsk støtte til samvirkeetableringer vil videreføres og vurderes økt. Økt støtte til bondeide organisasjoner og organisasjoner innen fiskeri og akvakultur vil også bli vurdert.

Vedlegg

Forkortelser

AGRA:	Alliance for Green Revolution in Africa
AMIS:	Agricultural Market Information System
AU:	African Union
BNP:	Brutto nasjonalprodukt
BRICS:	Brasil, Russland, India, Kina, Sør-Afrika
CAADP:	Comprehensive Africa Agricultural Development Programme
CFS:	The Committee on World Food Security
CGIAR:	Consultative Group on International Agricultural Research
Codex Alimentarius:	Guidelines relating to food, food production and food safety
COMESA:	Common Market for Eastern and Southern Africa
DFID:	Department for International Development (Storbritannia)
EAF Nansen- programmet:	Ecological Approach to Fisheries Management Nansen programmet
EMBRAPA:	Empresa Brasileira de Pesquisa Agropecuária (Brasils selskap for landbruksforskning)
FAO:	Food and Agricultural Organization of the United Nations
FKD:	Fiskeri- og kystdepartementet
FN:	De forente nasjoner
GCDT:	Generalized System of Preferences
IFAD:	International Fund for Agricultural Development
IFC:	International Finance Corporation
IPPC:	International Plant Protection Convention
ITPGRFA:	FAOs International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (Den internasjonale plantetraktaten)
LMD:	Landbruks- og matdepartementet
MD:	Miljøverndepartementet
NNN:	Les Nigériens nourrissent les Nigériens (Nigers nasjonale ernæringsprogram)
NAMA:	Nationally Appropriate Mitigation Action
NAP:	National Allocation Plan
NEPAD:	New Economic Partnership for Africa
NORFUND:	Statens Investeringsfond for Næringsvirksomhet i Utviklingsland
NORHED:	Norads program for kapasitetsbygging innen høyere utdanning og forskning i lav- og mellominntektsland
OECD:	The Organisation for Economic Co-operation and Development
OIE:	The World Organization for Animal Health
REDD+:	Reduced Emissions for Deforestation and forest Degradation
SPS:	Sanitary and Phytosanitary Measures
TEEB:	The economics of ecosystems and biodiversity
UD:	Utenriksdepartementet
UNDP:	United Nations Development Programme
UNEP:	United Nations Environmental Programme
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UUU fiske:	Urapportert, Uregulert og Ulovlig fiske
WFP:	World Food Programme
WHO:	World Health Organization
WMO:	World Meteorological Organization
WTO:	World Trade Organization

